

EVOLUȚIA ȘTIINȚEI GEOPOLITICE DE LA APARIȚIE PÂNĂ ÎN PREZENT

Cătălina TODOR¹
todorcatalina@yahoo.com

ABSTRACT: Nowadays the geopolitical science does not benefit of convergent positions at academic level. This is mainly due to the context in which it has developed and due to its evolution up to the present day, which was based at first on application, then on repudiation and lately on reaffirmation. This research focuses on describing and analyzing the context and manner of relating to geopolitics in the three major periods of its existence: the classical period, the repudiation and reaffirmation ones, both for the international arena and for the national space. A final part structures some potential and positive approaches to geopolitics as a science in actuality, which in an absolutely necessary step in order to establish its utility at present due to the need to address the reality as complex and focused on indisciplinary as possible.

KEYWORDS: science, geopolitics, evolution, statute, development, context

Introducere

La început de mileniu III lumea este într-un proces de redefinire produs cu o rapiditate fără precedent în istoria omenirii. Astfel mediul științific internațional trebuie să se adreseze complexității evoluțiilor și problematizărilor internaționale prin mijloace noi și aici geopolitica poate să fie știința ce să ofere un cadru adecvat și metode adecvate pentru studierea lor.

Cu toate acestea, statutul său la nivelul mediului academic internațional este unul încă suficient de controversat și „adesea, cuvântul geopolitică este folosit fără discernământ.”² Din acest motiv cercetarea de

- 1 Drd. în geografie umană în cadrul Universității Babeș-Bolyai Cluj-Napoca. „*Lucrarea a beneficiat de suport financiar prin proiectul cu titlul „SOCERT. Societatea cunoașterii, dinamism prin cercetare”, număr de identificare contract POSDRU/159/1.5/S/132406. Proiectul este cofinanțat din Fondul Social European prin Programul Operațional Sectorial Dezvoltarea Resurselor Umane 2007–2013. Investește în Oameni!*” (N. Red.)
- 2 Aymeric Chauprade, François Thual, *Dicționar de geopolitică – state, concepte, autori*, Editura Corint, București, 2003, p. 416.

față vine în întâmpinarea nevoii, încă de actualitate, de a stabili o raportare științifică la geopolitică.

Apariția și evoluția științei geopolitice

Din punct de vedere practic, încă din cele mai vechi timpuri avem nenumărate exemple de exercitări geopolitice. Lumea actuală este rezultatul unor procese geopolitice petrecute încă de la existența primelor formațiuni de organizare, până în prezent la disputarea sferelor de influență de către marile puteri ale începutului de secol XXI, mergând până la „negocierile” în vederea adâncirii „governanței globale”, ca o necesitate impusă de procesul globalizării, ca unul din principalele procese modelatoare ale arenei mondiale.

Din punct de vedere științific însă, geopolitica este o știință relativ nouă, în comparație cu alte științe precum matematica, filosofia sau chiar geografia, și suficient de controversată, ce „se dezvoltă în mediile universitare de la sfârșitul secolului al XIX-lea.”³

Principalele evoluții ce au avut în centru preocupările cu privire la știința geopolitică pot fi etapizate în trei mari perioade, după cum urmează.

Perioada clasică. Geopolitica clasică debutează prin lucrarea lui Fridrich Ratzel „Politische Geographie” – 1897 și se întinde până în prima jumătate a secolului al XX-lea, prin teoriile lui K. E. Hausofer, A. T. Mahan, H. J. MacKinder, ș.a.⁴ Acestei perioade îi sunt specifice trei mari școli de gândire: germană (F. Ratzel, F. Naumann, R. Kjellen, K. E. Hausofer), anglo-americană (H. Mackinder, J. Corbeu, A. T. Mahan, șa) și franceză (P. Vidal de la Blanche, R. Reclus, șa),⁵ chiar dacă există dezvoltării și în alte spații: Italia, Japonia, Brazilia, Suedia,⁶ sau chiar și în spațiul românesc. Aceste evoluții cunosc „un succes fulminant în perioada interbelică”, mai ales în Germania.⁷

Pentru această etapă elementele contextuale sunt poate cele mai importante. Perioada clasică este marcată de o geopolitică dezvoltată

3 Paul Claval, *Geopolitică și Geostrategie – Gândirea politică, spațiul și teritoriul în secolul al XX-lea*, ED Corint, București, 2001, p. 85

4 Studiu realizat anterior: Todor Cătălina, *From classical geopolitics to contemporary geopolitics. Statutory elements of a strong grounded science in reality and actuality*, Publicat în Geopolitical Perspectives and Developments, EUBSR 2013 International Conference, Vol I, Italian Academic Publishing, 2014, p. 112.

5 Oleg Serebrian, *Dicționar de geopolitică*, Editura Polirom, București, 2006, pp. 106–109.

6 *Ibidem*.

7 Paul Claval, 2001, *op. cit.*, p. 5.

în mediile universitare, spre a servi practica și adesea o practică bazată pe interesele unor puteri nelimitate de posibilitatea folosirii agresiunii asupra altor actori. Paul Claval afirmă: „*Pentru prima dată, geopolitica universitară dublează politicile pe care le-au practicat guvernării, diplomații și militarii. Ea analizează aspirațiile și reprezentările pe care aceștia le propagă sau pe care se bazează. De asemenea realizează un act critic și propune soluții.*”⁸

Închegarea primelor concepte geopolitice, chiar dacă sub denumirea de geografie politică, îi aparțin școlii germane prin conceptele dezvoltate de F. Ratzel, însă primul care a folosit termenul de geopolitică este Rudolf Kjellén,⁹ iar primul profesor universitar pentru această disciplină este K. Haushofer.¹⁰

Momentul și apariția geopoliticii în spațiul german nu sunt întâmplătoare, ea luând ființă în „etapa istorică parcursă de societatea și statul german din a doua jumătate a secolului al XIX-lea”: „traseul dificil și îndelungat al procesului de formare a Germaniei moderne”, frustrarea neparticipării acesteia la împărțirea lumii coloniale și dezvoltarea naționalismului german de influență herderiană.¹¹ Deci geopolitica a apărut în spațiul german datorită nevoii simțite de Germanie de afirmare ca stat, o parte din tezele sale fiind utilizate abuziv de Hitler. Frédéric Encel afirma: „*primul Geopolitik, conceptualizat de profesorii și generalii germani... s-a făcut mai mult ca o unealtă în slujba puterii imperiale a lui Wilhelm al II decât ca un instrument de comprehensiune generală a raporturilor de putere în spațiu.*”¹²

În ceea ce privește școala franceză, putem afirma că aceasta a apărut ca o reacție la polului de gândire german, de aceea „*nu își va asuma termenul decât foarte târziu.*” Iată cum o descrie Frédéric Encel „*după ce va respinge Geopolitik-ul german, aceasta este flica unei preocupări geografice de tip descriptiv și analitic foarte scrupuloase și purificate de orice gangă ideologică și ... a pasiunii pentru Alsacia-Lorena, captivă celui de-al Doilea Reich.*”¹³

8 Idem, p. 85.

9 Frédéric Encel, *Orizonturi geopolitice-Traducere Adrian Ciubotaru*, Ed Cartier, București, 2011, p. 34

10 Silviu Neguț, *Geopolitica Universul Puterii*, Meteor Press, București, 2009, p. 29

11 Dragoș Frăsineanu, *Geopolitică*, Ediția a II-a, revizuită și adăugată, Editura Fundației Româna de Măine, București 2007, p. 26.

12 Frédéric Encel, 2011, *op. cit.*, p. 33.

13 Idem, p. 33-34.

În spațiu anglo-saxon necesitățile practice au dus la apariția preocupărilor geopolitice. „Școala anglo-saxonă, chiar dacă mai puțin partizană și, incontestabil, mai analitică, nu a fost... mai puțin marcată de geografia insulară sau maritimă a gânditorilor britanici și americani care au conceput-o, dar și de începutul războiului rece.”¹⁴ Spre exemplu pentru SUA, rodul teoriei puterii maritime a lui A. T. Mahan a fost pus în aplicare de către Roosevelt.¹⁵ Aici câteva exemplificări merită aduse în atenție: achiziționarea și deschiderea canalului Panama, construcția unei flote navale puternice a SUA. Aceasta este perioada în care expansiunea colonială clasică este pe sfârșite, iar SUA deși dispunea de o poziție geografică și economică avantajoasă, nu era în postura de a o valorifica, din lipsa unei flote navale. „Statele Unite... continuau însă să rămână o putere continentală... deși dispuneau de largi deschideri către oceanul planetar și aveau un considerabil potențial economic, ele nu dispuneau de o forță navală care să pună în valoare toate aceste atuuri geopolitice”. „Mahan a formulat în termeni clari dimensiunea strategică a forței maritime pentru noua putere ce se năștea.”¹⁶

Pe de altă parte dacă ne referim la H. Mackinder – teoria zonei pivot, este fondată tot pe considerente practice. „Opera lui Mackinder reprezintă o interpretare cu finalitate strategică a geografiei lumii.”¹⁷ Aceasta apare în contextul în care „cunoașterea pământului și explorarea fiecărui continent erau încheiate, după ce luase sfârșit un secol dens în evenimente politice, în care lumea asistase la ridicarea a două noi puteri, ambele continentale”¹⁸ (Rusia și Germania). Teoria zonei pivot stă la baza temerilor sale din 1940 de „o posibilă unificare a întregii Eurasii sub controlul unificat al Germaniei și Uniunii Sovietice, fie de o suveranitate forțată a uneia dintre aceste puteri asupra întregului heartland.”¹⁹

Practic în această perioadă clasică, marcată de teoriile școlii germane, franceze și anglo-saxone în special, se pun bazele conceptuale ale acestei noi științe, însă utilizarea sa face ca aceasta să treacă apoi printr-o destul de lungă perioadă de repudiere.

Perioada de repudiere. Ca urmare a evoluțiilor internaționale, mai ales a consecințelor aduse de cel de-al doilea război mondial, va urma o perioadă

14 *Ibidem.*

15 Paul Dobrescu, Alina Bârgăoanu, *Geopolitica*, ED Comunicare, București, 2001, p. 45.

16 *Idem*, p. 47.

17 Paul Dobrescu, 2001, *op. cit.*, p. 48.

18 *Idem*, 53.

19 Frédéric Encel, 2011, *op. cit.*, p. 46.

de repudiere, geopolitica fiind asociată cu ideologia nazistă, mai ales în ceea ce privește dorințele expansioniste ale Germaniei și teoria „spațiului vital”. Frédéric Encel afirma, *„Această școală geopolitică germană va accompagna naufragiul moral și politic al Germaniei în epoca celui de-al Treilea Reich, de unde și ostracismul căreia i-a căzut victimă geopolitica în Europa după cel de-al Doilea Război Mondial timp de trei decenii.”*²⁰ De asemenea și Paul Claval analizează evoluțiile în aceeași direcție: *„tezele dezvoltate în jurului lui Karl Haushofer și al revistei Geographische Zeitschrift erau atât de naționaliste și găseau atâtea justificări expansionismului german, încât majoritatea geografilor din restul lumii le-au primit cu reticență. Când oroarea nazismului și a rasismului pe care îi inspirase a fost cunoscută de către toți la sfârșitul celui de Al Doilea Război Mondial, geopolitica s-a regăsit pusă la stâlpul infamiei de către viața intelectuală.”*²¹

Nu mai puțin efect asupra stigmatizării geopoliticii au avut și o serie de alte dezvoltări totalitare marcante la nivel mondial, după cum remarcă Oleg Serebrian: *„strânsa legătură a școlilor de geopolitică japoneză, italiană și germană cu regimurile totalitare din timpul celui de-al doilea război mondial, au condus la o serioasă criză de imagine a geopoliticii în perioada imediat postbelică”*²² între 1945–1970.

Pe de altă parte pe continentul American această repudiare a geopoliticii nu se regăsește sub aceeași formă ca pe continentul European. *„În Statele Unite și restul Americii, unde amenințarea nazismului era mai îndepărtată, noțiunea nu a fost niciodată încărcată de atât oprobriu, iar unii geografi continuă să o revendice. Totuși, audiența cercetătorilor rămâne restrânsă.”*²³ Această observație este întărită și de afirmațiile lui Frédéric Encel: *„... geopolitica dispare din universități, din edituri și din mass-media Europei continentale, inclusiv din URSS. În Marea Britanie, dar mai ales în Statele Unite, disciplina scapă întru câțiva acestei anateme, fără îndoială pentru că fondatorii școlii geopolitice anglo-saxone au făurit o geopolitică ale cărei fundamente nu ar fi putut cauționa niciun totalitarism.”*²⁴

Preocupările geopolitice nu au dispărut totuși, chiar dacă au fost tratate sub cupola altor discipline, spre exemplu cea a relațiilor internaționale:

20 Idem, p. 33.

21 Paul Claval, 2001, *op. cit.*, p. 5.

22 Oleg Serebrian, 2006, *op. cit.*, pp. 106–109.

23 Paul Claval, 2001, *op. cit.*, p. 5.

24 Frédéric Encel, 2011, *op. cit.*, p. 41.

„gândirea geopolitică nu a dispărut niciodată pe durata secolului XX, dar în primele decenii după război lucrările de geopolitică erau prezentate fie ca studii de teoria a relațiilor internaționale, fie ca lucrări de geografie politică.”²⁵

Perioada de reafirmare a geopoliticii. Undeva la mijlocul anilor '70²⁶ termenul de geopolitică re apare, chiar dacă, la acea vreme mediul internațional este încă reticent vis-a-vis de acesta. „Era nevoie de această noțiune și aria pe care o acoperea nu mai ridica aceeași dezaprobare asociată ideologiilor ultraconservatoare.”²⁷ „...reabilitarea deplină a geopoliticii se va produce abia după colapsul URSS și sfârșitul războiului rece.”²⁸

Geopolitica revine, însă nu în spațiul în care s-a dezvoltat inițial (Germania), ci în cel francez și american, pentru că era nevoie, de „«o noțiune care să acopere studiile de geografie orientate spre politică», după cum a remarcat, încă din anii 1960 americanul Ladis Kristpof. Dar și din cauză că «geopolitica se ocupă cu studiul marilor puteri», după cum a punctat Aymeric Chauprade.”²⁹

Practic după sfârșitul războiului rece, datorită unei necesități practice de a înțelege în complexitatea lor evoluțiile naționale, regionale și internaționale, dar și datorită a cel puțin alte două elemente: 1. contextul internațional favorabil reconsiderării geopolitice – sfârșitul bipolarității mondiale și începutului unei erei hegemonice americane ca element surpriza; 2. necesitatea fundamentării geopolitice reprimată în urma asocierii doctrine a acesteia, începe o a treia perioadă a științei geopolitice, marcată de această dată de o efervescentă a preocupărilor la nivel mondial. „Începând cu anii <80 și mai ales după sfârșitul Războiului Rece cuvântul geopolitică cunoaște un succes în creștere, practic în toate statele existente și mai ales în mass media, atunci când jurnaliștii încearcă să explice rivalitățile teritoriale care se multiplică – inclusiv în Europa – și să dea socoteală referitor la reacțiile opiniei (publice).”³⁰

În această etapă se disting trei „centre majore” ale preocupărilor științifice geopolitice: SUA, Uniunea Europeană, Rusia. Însă de menționat sunt și școala japoneză și cele ale unor „puteri aflate în plină ascensiune” precum Brazilia, India, Argentina.³¹

25 Oleg Serebrian, *op. cit.*, pp. 106–109.

26 Paul Claval, 2001, *op. cit.*, p. 5.

27 *Ibidem.*

28 Oleg Serebrian, *op. cit.*, pp. 106–109

29 Ion Marin, *Geopolitica și securitate globală – O abordare interdisciplinară*, Editura Semne, București, 2013, pp. 20–21.

30 Yves Lacoste, 1993, *Dictionnaire de géopolitique*, Flammarion, Paris, p. 6.

31 Oleg Serebrian, *op. cit.*, pp. 106–109.

Apariția și evoluția științei geopolitice la nivel național³²

Dacă facem referire la spațiul românesc, acesta a fost un pulsar destul de puternic pentru preocupările geopolitice, trecând prin aceleași etape traversate de știința geopolitică la nivel internațional.

Perioada clasică. Și în România, ca și la nivel internațional, geopolitica, ca știință, apare dintr-o necesitate practică a statului, într-un moment critic din istoria sa: momentul de cumpănă al poporul și statul românesc din anii 1940: „*an nefast ... din cauza rupturilor teritoriale și a slăbirii forței statului național*” când acesta pierde Basarabia și Bucovina de Nord, o parte din Transilvania și Cadrilaterul.³³ Starea de la acea vreme a impus nevoia căutării unor răspunsuri prin metode noi, abordate prin intermediul unei științe noi, geopolitica.

Ca precursor al geopoliticii românești îl putem considera pe Simion Mehedinți. Tezele sale se înscriu în curentul științific al vremii, fiind demersuri de mare rigurozitate științifică, dar și aliate unui patriotism absolut necesar pentru epoca în care se încadrează cercetările sale și contextul geopolitic în care România se afla la acea vreme.

Dacă discutăm efectiv despre apariția termenului de geopolitică în România și de perioada sa clasică, trebuie să avem în vedere cel puțin două figuri marcante, care au depus eforturi de teoretizare a științei geopolitice, chiar dacă în anumite puncte viziunile celor doi diferă. Discutăm aici despre Ion Conea și Anton Golopenția.

Perioada de repudiere. Deși dezvoltările geopolitice clasice din spațiul românesc nu au avut nici o aliere la concepte totalitariste, după 1945 și în țara noastră acestea au fost interzise. Sergiu Tămaș afirmă că: „*Geopolitica a fost condamnată ca fiind o pseudoștiință, un instrument ideologic reacționar... Unele idei de ordin geopolitic au putut fi abordate doar în cadrul unor studii de geografie politică și de politică internațională.*”³⁴ Afirmția poate fi completată cu remarcă

32 Unele date ale acestui capitol se regăsesc în cadrul unui studiul anterior: Cătălina Todor, Gheorghe Cosmin Manea, *The demographic coordinates approach in the Romanian geopolitical school after 1989*, publicat în Volumul conferinței Strategii XXI din 2013, Proceedings – The 9th International Conference Strategies XXI – Strategic Changes in Security and International Relations in the Early 21st Century”, April 18–19, 2013, Bucharest, Romania, pp. 467–475.

33 Ion Conea, Anton Golopenția, M. Popa-Vereș, *Geopolitica – Ed II, Studiu introductiv și îngrijire de ediție Constantin Schifirneș*, Editura Criterion Publishing, București, 2009, pp. 6–7.

34 Sergiu Tămaș, *Geopolitica – O abordare prospectivă*, Ed Noua Alternativă, București, 1995, pp. 58–59.

pe care o face Vasile Simileanu³⁵. „*instaurarea regimului comunist a însemnat o discontinuitate de peste 45 de ani a preocupărilor de geopolitică în România, acesta fiind asociată, după linia ideologică comunistă, cu o știință reacționară de sorginte fascistă, cu o veritabilă «otravă imperialistă».* Mulți dintre autori au suportat regimul detenției, lucrările lor fiind scoase din circuitul științific de către cenzura comunistă.”³⁶ Aici îl putem aminti chiar pe Anton Golopenția, unul dintre promotorii geopoliticii clasice în România, care este arestat în 1950, găsindu-și sfârșitul la doar un an mai târziu, în 1951, în închisoarea Jilava.³⁷

Perioada de reafirmare a geopoliticii. În anii '80, geopolitica revine în forță în primul rând datorită unor necesități teoretice reprimite și apoi a apariției condițiilor favorabile la nivel național și internațional acestor noi dezvoltări. Primul pas este făcut chiar înainte de revoluție. publicarea lucrării intitulată *Geopolitica – de la ideologie la strategie politico-militară*, de Nicolae Anghel, în anul 1985.³⁸

După revoluție preocupările românești în direcția geopoliticii cunosc o dezvoltare fără precedent în acest spațiu. Cea mai semnificativă acțiune a fost publicarea în 1994, la Iași, de către E.I. Emandi, Gh. Buzatu, V. Cucu a unui amplu volum *Geopolitica I* ce reunește o seamă de studii geopolitice ale cercetătorilor români din trecut, alături de studii geopolitice ale cercetătorilor contemporani români și străini.³⁹

Din 1990 și până astăzi preocupările geopolitice românești au făcut să fie publicate peste 30 de volume ample⁴⁰ ce tratează exclusiv știința geopolitică, ne mai vorbind de numeroasele articole științifice sau volumele ce tratează tematici practice cu valențe eminamente geopolitice. Ca semn al intenselor preocupări geopolitice postdecembriste sunt și apariția unor reviste științifice de specialitate în acest domeniu⁴¹, înființarea Asociația de Geopolitică „Ion Conea în 2002” și a centrelor de cercetare specifice pre-

35 O parte din citatele folosite pentru argumentare se regăsesc în cadrul unei cercetări anterioare: Todor Cătălina, Manea Cosmin, 2013, *op. cit.*, p. 467.

36 Vasile Simileanu, *Geopolitică și centre de putere*, Ed Top Form, București, 2010, p. 310–311.

37 ***, *Anton Golopenția – Opere Complete, Vol. II., Statistică, Demografie și Geopolitică*, Ed Enciclopedică și Universul Enciclopedic, București, 2001, p. 30.

38 Sergiu Tămaș, 1995, *op. cit.*, p. 59.

39 Unele date pot fi regăsite într-un studiu anterior: Todor Cătălina, Gheorghe Cosmin Manea, 2013, *op. cit.*, p. 468.

40 *Ibidem*.

41 *Euxin. Revista de sociologie, geopolitică și geostrategie (București, 1997)* – Institutul de Studii Socio-Comportamentale și Geopolitice, *Revista română de Geografie Politică (Oradea 1999)*, *Revista GeoPolitica – Asociația de Geopolitică „Ion Conea”* în 2003.

cum: Centrul de Geopolitică și Antropologie Vizuală din cadrul Asociației Române de Sociologie.⁴² La nivel academic această disciplină se dezvoltă în centre universitare din toată țara (Cluj, Târgoviște, Oradea,⁴³ Brașov, Constanța și București – extrem de bine reprezentat atât în învățământul de stat, cât și în cel particular: Universitatea Națională de Apărare, ASE București, SNSPA, Universitatea București, Spiru Haret, Universitatea Creștină Dimitrie Cantemir)⁴⁴. De asemenea putem remarca existența unor programe de studii specifice, cum este cel din cadrul Academiei de Studii Economice București – *Masterat în Geopolitică și Afaceri*⁴⁵ și conferințe științifice care au secțiuni special alocate geopoliticii: Conferința Internațională din cadrul UNAP București – *Strategii XXI* (secțiunea: *Geopolitică, Geostrategie și Studii de Apărare*) sau EUBSR – Universitatea Creștină „Dimitrie Cantemir” (secțiunea: „*Geopolitical and Geostrategics Evolutions in the Black Sea Region*”).⁴⁶

De menționat sunt și preocupări la nivelul Academiei Române și Ministerului de Externe prin Radu Sageată – cercetător Institutul de Geografie al Academiei Române, conf.univ. Dimitrie Cantemir Sibiu și C., Mădălina Antonescu – IDR – Ministerul Afacerilor Externe.

Deci, în linii mari, evoluția științei geopolitice a comportat aceleași etape atât la nivel internațional, cât și național. Astfel că geopolitica a renăscut din cenușa unei științe reprimată și în conformitate cu evoluțiile societate și geopolitice mondiale.

Analizând contextul internațional al apariției geopoliticii, putem remarca faptul că repudierea acestei științe se datorează scopului pe care a ajuns să îl deservească aceasta, scop ce a adus cu sine repercusiunile conflagrațiilor mondiale. La nivel național, faptul că România, după cel de-al doilea război mondial, a intrat sub sfera de influență sovietică, a determinat și propria sa poziționare cu privire la geopolitică, practic a trebuit să se alinieze la curentele de gândire specifice puterii dominante pentru acest spațiu. Este totuși incontestabil faptul că anumite conșpe (spațiu, graniță, poziție, putere, stat, etc.) dezvoltate în perioada clasică, chiar și venind din

42 Vasile Simileanu, 2010, *op. cit.* p. 312.

43 Dragoș Frăsineanu, 2007, *op. cit.* p. 64.

44 Vasile Simileanu, 2010, *op. cit.*, p. 314–315. Unele date se regăsesc în studiul anterior: Todor Cătălina, Gheorghe Cosmin Manea, 2013, *op. cit.*, pp. 468–469.

45 denumit inițial Masterat în Geopolitică și Relații Economice Internaționale

46 Unele date se regăsesc în studiul anterior: Todor Cătălina, Gheorghe Cosmin Manea, 2013, *op. cit.*, pp. 468–469.

spațiul german, stau și astăzi la baza geopoliticii, chiar dacă sensul lor a evoluat și sa distanțat de elemente doctrinare și deterministe.

Geopolitica în actualitate

Putem afirma cu certitudine că urmele lăsate de asocierea geopoliticii cu acțiunile regimurilor totalitare, încă fac ca aceasta să nu se bucure de un statut unanim acceptat la nivel academic în rândul științelor: „*din nefericire însă nu a dispărut confuzia dintre geopolitica doctrină și instrument al justificării unei politici externe a unui stat, la un moment dat, și teoria geopolitică, menită să explice, nu să justifice, evoluția unui stat/grup de state în viața politică internațională.*”⁴⁷ Afirmatia făcută de Ion Marin sintetizează perfect modul de raportare lipsit de coeziune al lumii științifice cu privire la geopolitică: „*Ce este geopolitica? Iată o întrebare care rămâne valabilă după mai bine de un secol de la apariția sa, răspunsurile continuând să-i acorde, cu șanse nediferențiate statutul de știință, doctrină, metodă sau teorie. La fel de laxă apare ca fiind însă și definirea obiectului de studiu și abordare, problematica geopoliticii rămânând, subsumată, totuși, celor două componente semnificative în toate limbile de circulație internațională: geografic și politic.*”⁴⁸ Putem completa și cu aserțiunea lui Oleg Serebrian: „*nici până astăzi o unanimitate de poziții referitor la ceea ce este geopolitica – o știință politică sau geografică independentă, o denumire sinonimă în teoria relațiilor internaționale sau geografiei politice ori un curent de gândire în științele sociale.*”⁴⁹

Actualmente geopolitica, ca disciplină academică, ar trebui disociată de „teoria spațiului vital”, de orice elemente ce țin de superioritatea unor popoare în detrimentul altora sau de justificarea unor agresiuni, de determinismul perioadei clasice. Trebuie acceptat faptul că școala germană a oferit anumite concepte de bază cu care operează și astăzi știința geopolitică (deși sensul acestora este astăzi îmbogățit datorită transformărilor societale și geopolitice produse de la apariția acestei științe geopolitice și până azi), precum: spațiul, poziția, granița, etc., însă așa cum afirmă și Aymeric Chauprade și François Thual aceasta „*a fost pe drept cuvânt criticată, întrucât s-a pus în slujba unor obiective politice hegemonice.*”⁵⁰ Astăzi

47 Constantin Hlihor, 2005, *op. cit.*, p. 60.

48 Ion Marin, 2013, *op. cit.*, p. 19.

49 Oleg Serebrian, 2006, *op. cit.*, p. 106-109.

50 Aymeric Chauprade, François Thual, 2003, *op. cit.*, p. 416.

geopolitica ar trebui să se ocupe de studiul conjugat al factorilor de putere ce la un moment dat oferă o anumită configurație geopolitică, fie la nivel local, regional sau mondial, subliniind încă o dată rolul aprecierilor obiective menite să explice și nu să justifice anumite evoluții, pentru o mai bună înțelegere a vulnerabilităților internaționale.

Pe de altă parte împărtășim viziunea lui Frédéric Encel care consideră că cercetările geopolitice riguroase ar putea fi folosite în sens pozitiv: „în calitate de raționament intelectual, geopolitica este capabilă nu numai să îmbogățească studiul relațiilor internaționale, dar poate, dincolo de aceasta, să-i ajute, în timp de criză, pe diplomați și pe responsabili politici să ia decizii, iar pe simplii cetățeni – să ia poziție.”⁵¹ Așadar, aderăm la pozițiile care consideră existența unui potențial pozitiv al cunoașterii la care se poate ajunge prin intermediul geopoliticii, aceasta putând fi știința care să genereze un cumul foarte complex de cunoștințe care să ducă la o explicare cât mai completă a realităților și provocărilor contemporane, inclusiv prin analiza, explicarea și înțelegerea celor istorice și modelarea unor scenarii viitoare. Toate acestea ar putea fi folosite în slujba dezvoltării durabile. În definitiv, cunoașterea geopolitică ar trebui să servească la înțelegerea realităților complexe ale vieții internaționale și la o mai bună cooperare între actorii internaționali și inclusiv la găsirea unor formule de dezvoltare sustenabilă a actorilor statali în toate dimensiunile lor, fără a încălca libertatea de dezvoltare a altor actori statali, deși acest gen de abordare ar putea părea, cel puțin pentru realitățile actuale, o utopie.

Principalele transformări prin care știința geopolitică a trecut pentru a ajunge la ceea ce este astăzi sunt structurate într-un studiu anterior, la ale cărui principale rezultate vom face trimitere în cele ce urmează, cu scopul de a oferi complexitate raportării la geopolitică în actualitate:⁵²

– Modul de raportare la mediul geografic: actualmente mediul geografic este „un suport, o miză” de care actorii geopolitici se pot folosi pentru a-și îndeplini scopul. Acesta încetează în a mai fi „un actor al istoriei”.⁵³

– Actorii geopolitici se redefinesc: de la clasicul stat la multitudinea și diversitatea actorilor geopolitici contemporani (Organizațiile Internaționale, blocurile regionale, actorii non-statali: mass-media globală, ONG-urile, societățile transnaționale, etc). Cu toate că statul nu mai

51 Fredic, Ancel, *op. cit.*, p. 17; 63.

52 Todor Cătălina, 2014, *op. cit.*, p. 110–126.

53 Sergiu Tămaș, 1995, *op. cit.*, p. 52.

este singurul actor geopolitic, el rămâne însă principalul actor, așa cum bine remarcă și Aymeric Chauprad și François Thual.

– Exercițiul puterii comportă modificări, o mare importanță având astăzi factorii de putere soft. De asemenea, paradigma puterii a evoluat la preponderența hard power, către importanța folosirii „intelligent/smart power”.

– Evoluția caracteristicilor spațiale ale geopoliticii: redefinirea conceptului „spațiu” și apariția noilor spații (cosmic, cyber), pe care actorii își pot disputa dominația; lărgirea, dar și slăbirea granițelor; considerarea poziției ca un cumul multidimensional al poziției naturale, politice, sociale.

Pe de altă parte trebuie să avem în vedere faptul că astăzi există multiple forme ale geopoliticii, pozițiile K. Doods și C. Flint le sistematizează foarte clar. K. Doods: *„În primul rând, geopolitica oferă pentru mulți un ghid de încredere pentru a privi peisajul global, folosind descrieri geografice, metafore și tipare, cum ar fi „cortina de fier”, „lumea a III-a”... Ajută apoi la generarea unui model simplu al lumii, care poate fi apoi folosite pentru a consilia și informa pe cei care se ocupă de politica externă și de securitate. Această idee asupra geopoliticii este de departe cea mai importantă în termenii utilizării de zi cu zi în ziare, radio, reviste și știri de televiziune, care, de asemenea, tind să reducă guvernele și țările la simplii descriptori cum ar fi « Londra », « Washington », sau « Moscova ».”*⁵⁴ ... „În al doilea rând ne-am putea concentra atenția pe cum funcționează geopolitica ca practică academică și populară. Așa că, în loc să presupună pur și simplu că acele etichete precum „cortina de fier”, „axa răului” au o anumită valoare euristică, vom proceda la chestionarea modului în care acestea generează anumite înțelesuri ale unor locuri, comunități și identități asociate.”⁵⁵ Autorul se poziționează mai degrabă în favoarea celei de-a doua abordări. Colin Flint: *„prima oară trebuie să notăm conexiunea dintre geopolitică și guvernare statului: «practicile și reprezentările strategiilor teritoriale» (Gilmartin and Kofman, 2004, p. 113). În al doilea rând, geopolitica este mai mult decât competiția pentru teritoriu și mijlocul de a justifica asemenea acțiuni: geopolitica este un mod de a vedea lumea. ... Un al treilea înțeles al geopoliticii rezultă din identificarea cunoașterii: geopolitica nu este numai o chestiune de țări care concurează împotriva împotriva altora, sunt multe situații, sau în alte cuvinte, competiția pentru teritoriu are un înțeles mai larg decât practicile statului. Geopolitica a început să fie înțeleasă ca mai mult*

54 Klaus Dodds, *Geopolitics – A very short introduction*, Oxford University Press, 2007, p. 4

55 Idem., p. 5

decât război și construirea de imperii. Poate de asemenea include conflicte rasi-ale din interiorul orașelor, restricții de mobilitate a femeilor în anumite cartiere și în anumite momente din cauza regulilor patriarhale/sau fricii de atac, și diplomația asupra emisiilor de gaze cu efect de seră, acestea fiind câteva exemple. Cu alte cuvinte geopolitica nu este apanajul statului; indivizii, mișcările de protest, ONG-urile precum Greenpeace sau Amnesty International, teroriștii și companiile private sunt toate angajate (și au fost întotdeauna) în controlul teritoriului și astfel s-au luptat să îl reprezinte în anumite moduri. ... Al patrulea înțeles... Geopolitica a ajuns să includă conceptul de „critical geopolitics” (O Tuathail, 1996), care este practica de identificare a relațiilor de putere din cadrul declarațiilor geopolitice; ce ipoteze stau la baza expresiilor precum „răspândirea piețelor libere” sau „difuzia democrației”, de exemplu? Care sunt consecințele a acestor tipuri de practici și reprezentări? Cine câștigă ce și cine are de suferit? Cu alte cuvinte, frazele folosite în mod obișnuit pentru a justifica practicile de stat sunt puse sub control critic pentru a vedea modul în care acestea încearcă să ne restrângă viziunea asupra lumii și să promoveze un număr limitat de politic. Prin promovarea interpretărilor evenimentelor mondiale care sunt contra guvernului dominat și reprezentări mass-media, „critical geopolitics” își propune să încurajeze anti-geopolitica; practicile indivizilor, grupurilor de cetățeni, popoarelor indigene, etc. de a rezista controlului și clasificărilor impuse de către state și alte instituții puternice precum Banca Mondială.”⁵⁶

Practic, modul de a percepe geopolitica, în urma analizei abordărilor internaționale și naționale, se aliază următoarelor valențe ale sale: 1. Valența aplicativă a geopoliticii – cunoașterea complexităților mediului internațional cu scopul ca această cunoaștere să fie folosită în scopul guvernării. 2. Geopolitica academică ce își propune să ofere un mod de explica configurația lumii la un moment dat. 3. Geopolitica „de larg consum” oferită mai ales de către mass-media.

Analizând definirea geopoliticii⁵⁷, atât la nivel internațional cât și național putem adauga analizei precedente alte caracteristici indiscutabile ale geopoliticii actuale.

56 Colin Flint, 2006, *op. cit.*, p. 16.

57 Spre analiză au fost studiate mai ales definițiile următorilor geopoliticieni: A. Dughin (2010, p. 21–23; 30); Oleg Serebrian (2006, p. 106–109); Aymeric Chauprade, François Thual (2003, p. 415–416, 419–420); Paul Claval (2001, p. 10, 31–39), Klaus Dodds (2007, p. 4–5); George Friedman (2008, p. 2); Gyula Gsurgai (2013, p. 11); Colin Flint (2006, p. 1–2; 13, 16); Ion Marin (2013, p. 22); Silviu Neguț (2009, p. 16); Constantin Hlihor (2005, p. 146); Dragoș Frăsineanu (2007, p. 15–16); Ilie Bădescu (2004, p. 13); Sergiu Tămaș (1995, p. 62,

În primul rând putem observa că toate abordările converg în direcția interdisciplinarității (la granița dintre științele geografice, istorice, economice, demografice, sociale, politice și strategice) și a existenței multitudinilor de factori de putere naturologici și socioumani, tangibili și intangibili care conjugați pot duce la o legătură de cauzalitate într-un spațiu, fie el intern sau extern.

Actorii geopolitici, care actualmente nu mai sunt doar statele, deși ele rămân principalii actori, acționează în funcție de acești factori în exercițiul puterii în dimensiunile spațio-temporale specifice. Adică geopolitica se referă atât la problematici interne, cât și externe, ce pot avea dimensiuni locale, naționale, regionale, globale din perspectiva dimensiunii spațiale, în timp ce dimensiunea temporală a geopoliticii se referă la posibilitatea identificării acelor relații de cauzalitate pentru situații trecute, prezente sau de a genera posibile legături cu valențe de predicții – scenariile geopolitice.

Influența factorilor de putere asupra acțiunii actorilor în dimensiunile specifice spațio-temporale duc la apariția reprezentărilor, pentru că geopolitica este o știință vizuală care operează cu imagini, prin intermediul hărților și nu numai, astfel clasificând „fâșii de teritoriu și mase de populație.” Aici un rol important ar trebui să îl joace și conceptul de „critical geopolitics.”

Deci, în actualitate avem opțiunea de a ne raporta în diverse moduri la geopolitică. Însă este esențial să percepem obiectiv abordarea geopoliticii ca știință, așa cum este statuată ea în mediul academic internațional, luând în considerare doar acele demersuri relevante și deosebit de riguroase științific și făcând distincția dintre geopolitica trecutului și prezentele demersuri de reafirmare a acesteia.

Ca o concluzie a acestui capitol putem afirma că geopolitica ar trebui disociată de elementele doctrinare și deterministe și înțeleasă ca o știință de mare necesitate în actualitate datorită complexității imaginilor asupra lumii, cunoștințelor pe care le poate genera, iar o realitate atât de complexă ca cea de astăzi are nevoie de o știință care să i se adreseze în același mod plurivalent.

158–159); Paul Dobrescu, Alina Bârgăoanu (2001, p. 9; 16) – A se consulta bibliografia pentru titlurile complete ale lucrărilor.

Concluzii

Cercetarea de față a avut în vedere două aspecte esențiale pentru înțelegerea geopoliticii actuale și necesității existenței sale: modalitatea de evoluție a științei geopolitice la nivel internațional și național și de raportare la geopolitica actuală la nivel național și internațional.

Primele două părți s-au concentrat pe evoluția științei geopolitice, la nivel internațional și apoi la nivel național. În urma acestora am putut observa faptul că o mare parte din lipsa unei convergențe în ceea ce privește poziția academică asupra geopoliticii se datorează contextului internațional în care aceasta a apărut și s-a dezvoltat. Asocierea sa cu pozițiile doctrinare ale regimurilor totalitariste a dus, deci, la condamnarea sa, mai ales ca urmare a celui de-al doilea război mondial.

Precum am putut observa evoluția geopoliticii la nivel național este similară dimensiunii internaționale, are aceleași trei mari etape ale evoluției: o perioadă clasică, una a repudierii și una a reafirmării. În plus apariția sa este generată tot de cadrul geopolitic al acestui spațiu, deci de o necesitate pe care lumea academică a simțit-o la acel moment.

Comunitatea internațională încă mai condamnă demersurile geopoliticii clasice din spațiul german, nu fără fundament, însă de asemenea nu sunt negate anumite contribuții la nivel de bază teoretică pe care acesta le-a adus. Concepte precum: putere, stat, spațiu, poziție, graniță, stau încă la temelia științei geopolitice de astăzi, cu mențiunea evoluției înțelesului loc.

În cea de-a treia parte a cercetării, necesitatea în actualitate pentru știința geopolitică este subliniată, plecând de la premisa că geopolitica de astăzi trebuie să se disocieze de abordări doctrinare și deterministe, lăsând locul unei abordări pozitive, de genul celei pe care Frédéric Encel ne-o propune.

Practic astăzi geopolitica ar trebui să se adreseze înțelegerii unei realități mult prea complexe pentru a fi studiată de o manieră clasică. Prin urmare geopolitica, o știință interdisciplinară, poate oferi un ansamblu foarte complex de analize în urma cărora imaginea asupra realității să fie una multidimensională.

Astăzi, transformările pe care le-a suportat geopolitica fac ca acesta să aibă trei imagini distincte ce folosesc unor scopuri distincte. O primă imagine este cea a unei geopolitici aplicate și corelate conceptului de guvernare, cuprinzând strategiile teritoriale și fiind în slujba actorilor

care gestionează puterea. A doua geopolitică este cea academică, ce ar trebui să servească unui scop, cel puțin pentru moment, ușor utopic, și anume acela de a crea un cadru și un mod diferit de a percepe lumea, mod care ar putea servi la dezvoltarea durabilă, prin identificarea vulnerabilităților și maximizarea potențialului, însă de o manieră non-agresivă. A treia geopolitică este cea creată mai ales de mass-media, care de cele mai multe ori poate duce la redefinirea unor reprezentări pentru publicul larg în diferite scopuri, de multe ori de factură manipulatoare.

Geopolitica pentru care pledează cercetarea de față este cea academică, datoare să creeze acele imagini complexe de care realitatea are atât de mare nevoie în actualitate.

Bibliografie

- [1] Bădescu, Ilie, *Tratat de Geopolitică*, Editura Mica Valahie, 2004.
- [2] Chauprade, Aymeric, Thual, François *Dicționar de geopolitică – state, concepte, autori*, Editura Corint, București, 2003.
- [3] Claval, Paul, *Geopolitică și Geostrategie – Gândirea politică, spațiul și teritoriul în secolul al XX-lea*, Editura Corint, București, 2001.
- [4] Conea, Ion, Golopenția, Anton, Popa-Vereș, M., *Geopolitica – Ed. II, Studiu introductiv și îngrijire de ediție Constantin Schifirneț*, Editura Criterion Publishing, București, 2009.
- [5] Dobrescu, Paul, Bărgăoanu, Alina, *Geopolitica*, Editura Comunicare, București, 2001.
- [6] Dodds, Klaus, *Geopolitics – A very short introduction*, Oxford University Press, 2007.
- [7] Dughin, Aleksandr, *Bazele geopoliticii*, Editura Eurasiatica, București, 2010.
- [8] Encel, Frédéric, *Orizonturi geopolitice-Traducere Adrian Ciubotaru*, Editura Cartier, București, 2011.
- [9] Flint, Colin, *Introduction to geopolitics*, Editura Routledge Taylor and Francis Group, New York, 2006.
- [10] Frăsineanu, Dragoș, *Geopolitică, Ediția a II-a, revizuită și adăugată*, Editura Fundației România de Măine, București 2007.
- [11] Friedman, George, *The methodology of geopolitics: Love of One's Own and the Importance of Place*, Stratfor, Strategic Forecasting, Inc., 2008.
- [12] Hlihor, Constantin, *Geopolitica și geostrategia în analiza relațiilor internaționale contemporane – Considerații teoretice și metodice-*, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, București, 2005.
- [13] Lacoste, Yves, *Dictionnaire de géopolitique*, Editura Flammarion, Paris, 1993.

- [14] Marin, Ion, *Geopolitica și securitate globală – O abordare interdisciplinară*, Editura Semne, București, 2013.
- [15] Neagu, Silviu, *Geopolitica Universul Puterii*, Editura Meteor Press, București, 2009.
- [16] Serebrian, Oleg, *Dicționar de geopolitică*, Editura Polirom, București, 2006.
- [17] Simileanu, Vasile, *Geopolitică și centre de putere*, Editura Top Form, București, 2010.
- [18] Tămaș, Sergiu, *Geopolitica – O abordare prospectivă*, Editura Noua Alternativă, București, 1995.
- [19] Todor, Cătălina, *From classical geopolitics to contemporary geopolitics. Statutory elements of a strong grounded science in reality and actuality*, Publicat în „Geopolitical Perspectives and Developments, EUBSR 2013 International Conference”, Vol I, Italian Academic Publishing, 2014.
- [20] Todor, Cătălina, Gheorghe Cosmin Manea, *The demographic coordinates approach in the Romanian geopolitical school after 1989*, publicat în Volumul conferinței Strategii XXI din 2013, Proceedings – The 9th International Conference Strategies XXI – Strategic Changes in Security and International Relations in the Early 21st Century”, April 18–19, 2013, Bucharest, Romania, pp. 467–475.
- [21] ***, *Anton Golopenția – Opere Complete, Vol. II., Statistică, Demografie și Geopolitică*, Editura Enciclopedică și Universul Enciclopedic, București, 2001.
- [22] ***, *Geopolitics and Demography*, International Centre for Geopolitical Studies, Geneve, 2013.